

אינסיג'ים⁽¹⁾

סיפור אישי על הַכְרוּת עם נשים ערביות

מאת רונית פן

ברצוני לספר על חוויות שאני חווה זה שנים מספר בעבודתי עם נשים ערביות.

לא פעם אני מוצאת את עצמי חשה דבר טמיר שקשה להסבירו, בעקבות שהות בצוותא עם הנשים שאני מלמדת. אני אומרת בלבי: למה בני-אדם נוסעים לחו"ל לפגוש תרבויות אחרות, כאשר יש לנו כאן, מעברו האחר של ההר, עולם שלם מלא ועשיר, שורשי ואותנטי, שיש לו הרבה מה להציע ולעניין אותנו?

מריח הפיתות אל השפה

ייתכן שפועל לתוך החוויה שלי זיכרון ילדות. עד גיל עשר גרתי בחיפה בשכונה הגובלת בכפר האחמדי – כַּבְּבִיר. נהגתי לבקר שם חברה מבוגרת ממני; אני זוכרת את ריח הפיתות שזה עתה יצאו מן הטבון ואת הטיולים בוואדי, שבהם הובילה אותי למקומות שאני בעצמי לא הייתי מגיעה אליהם.

אחד הדברים המרגשים בקשר שלי עם הנשים הערביות הוא היכולת שלי לפתוח צוהר לעולם שלהן באמצעות השפה. מבחינתי, לימוד השפה הערבית הוא כמו מפתח לבנייה של קשר ואמון הדדי, כבוד ופתיחות. השפה היא גם קוד ליצירת שיווי-משקל ביני וביניהן – מצד אחד אני באה אליהן בתפקיד המורה, בעלת הסמכות המקצועית, מצד אחר הן מלמדות ומתקנות את הערבית שלי. אמנם הן אינן מלמדות אותי ערבית בדקויות שבה אני מלמדת אותן קליעה – בדרך-כלל הן מסתפקות בכך שהן מבינות אותי, גם בשפה הפשוטה שלי. נשים ספורות יודעות עברית טוב מספיק לאפשר לי מדי פעם בפעם לגלוש לעברית ואז הן יכולות לתרגם אותי. אלא שאֵלִיָּה וקוץ בה - הן מתרגמות שלושה משפטים ארוכים שלי לשלוש מילים בערבית ומסתפקות בכך.

כדאי להכיר: עמותת סינדיאנת-הגליל ועמותת מע"ן היום אני מלמדת קליעה בכפר-מנדא; לפני-כן לימדתי בכפר-קרע ועוד לפני-כן בנצרת. העבודה בכפר-מנדא התייצבה והתבססה יחסית לעבודה במקומות הקודמים.

הגעתי לעבודה עם הנשים בזכות שתי עמותות שפועלות יחדיו – עמותת סינדיאנת-הגליל ועמותת מע"ן. מע"ן עוסקת בהשמת עובדים לבניין, לתעשייה ולחקלאות, מתוך שמירה על זכויותיהם כעובדים. סינדיאנה היא עמותה המשוקת את מוצריה דרך ארגון "סחר-הוגן". מפעל האריזה והשיווק של סינדיאנה נמצא באזור-התעשייה של כפר-כנא. עובדות בו נשים ערביות ויהודיות. את שמן-הזית קונה סינדיאנה מכפריים בגליל ואת הסבונים משכם. כמו-כן אורזים ומשווקים שם גם מוצרי מזון אחרים.

אחד הפרויקטים של סינדיאנת-הגליל הוא פרויקט קליעת-הסלים שבו אני מועסקת בחצי-משרה. מטרת הפרויקט היא

הקולעים בארץ. אין זה עניין המובן מאליו, לאישה מוסלמית מסורתית, מבית שיש בו קשיים כלכליים - לנהוג לבדה למרחקים, באוטו מקרטע, ולהתערות עם נשים יהודיות מבוססות.

כפר-מנדא - סמך, והיבה, עאישה, עואטף, סוהילה, אמל וזהרה בכפר-מנדא התגבשה, עוד בשלבים המוקדמים, קבוצת נשים הומוגנית מבחינת העניין והיכולת ומבחינת המחויבות לפרויקט. היחסים בינן לבין עצמן היו טובים מאוד. בתהליך העבודה עמן, עברנו כמה פזות. מקצת השלבים היו שחזור משופר של שלבים שכבר התנסו בהם קודם-לכן ומקצתם היו ניסיונות חדשים. אחד השלבים היה לנסות לעבוד לפי שעות, בדומה ליום עבודה במפעל. ניסיון אחר היה לחזור לחומר התעשייתי - הנצרים - ולקלוע בו על-פי דגם מעוצב ומתוכנן, כדי לייצר כמות של סלים. כל תכנית ותכנית נמשכה תקופה מסוימת, עד שגילינו לאן היא מובילה.

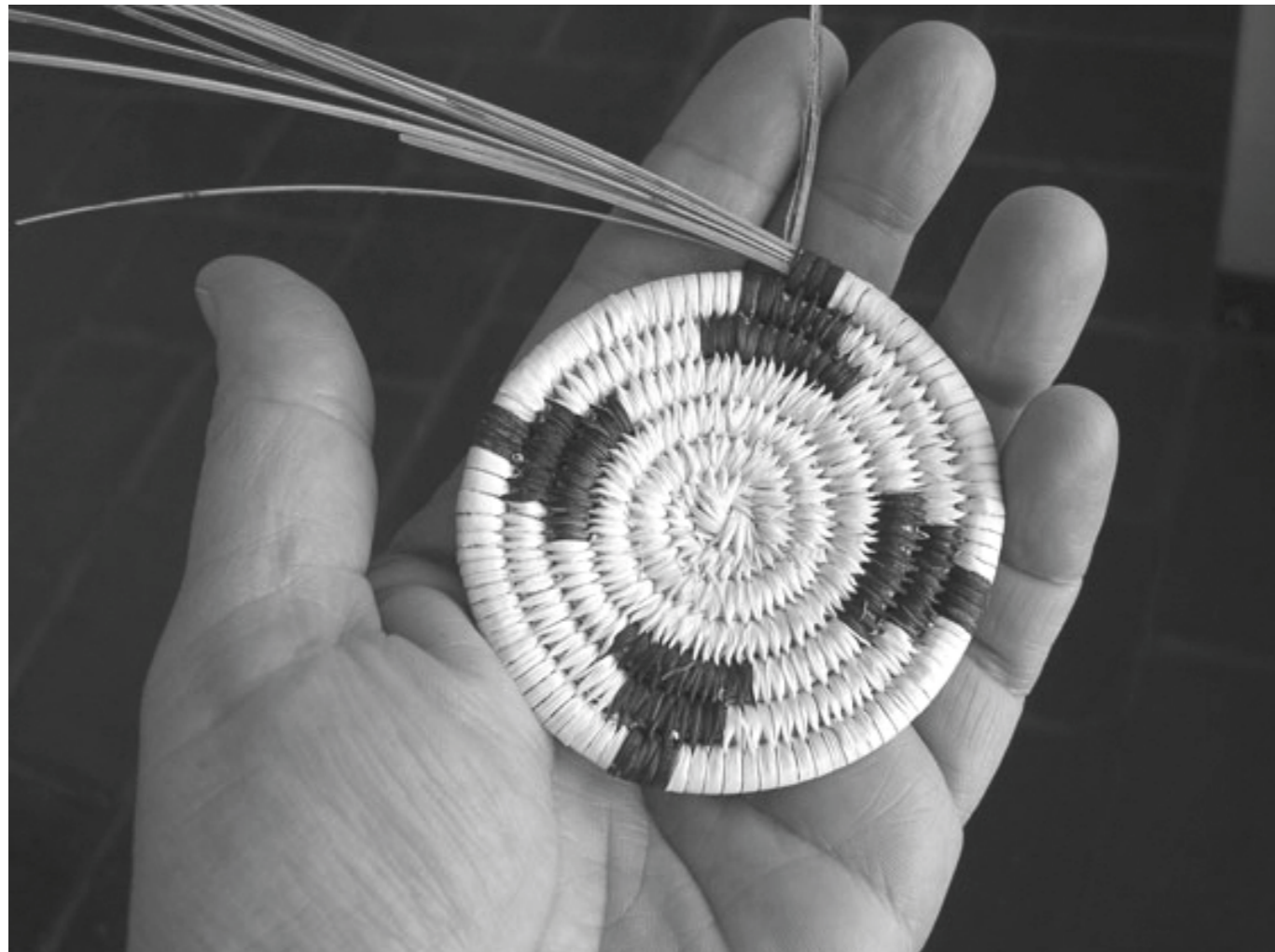
ההכשרה דורשת השקעה מרובה. כל עמותה אחרת כבר מזמן הייתה מרימה ידיים. סינדיאנת-הגליל ככלל מנסה לפרוץ דרך חדשה, ובפרט בפרויקט הזה. ניסינו למכור סלים דרך "סחר הוגן", אבל הבנו שמחירי הסלים שלנו עדיין גבוהים יחסית למחירי הסלים הבאים מארצות מתפתחות.

מבחינתי כמורה לקליעה, קיבלתי הזדמנות לנסות לפרוץ דרך חדשה

שתוביל לביסוס תחום-הקליעה כדיסציפלינה מקצועית: בדומה לתחום הקרמיקה, לעשות את תחום הקליעה למלאכה שיש בה קשת של רמות, מן הנגישות ביותר אל המקצועיות והאומונותיות. גרעין קטן שהתגבש, ובו שבע נשים, הלך אתנו כברת דרך ארוכה. קבוצת הנשים הזאת הצטיירה בעיניי כמיוחדת במינה – קבוצת נשים עדינות, יפות ומטופחות בגילים שבין 21 ל-45. סמך, והיבה, עאישה, עואטף, סוהילה, אמל וזהרה. אחר-כך הצטרפה חסנה.

צברתי שעות של ישיבה בצוותא מתוך השתתפות בהווייה של חברותא. אף שלא תמיד הבנתי את פרטי השיחות ביניהן, הבנתי בכלליות על מה הן מדברות, ואם היה עניין מרגש במיוחד, הן שמחו להסביר לי את הפואנטה, כדיבור שיתאים להבנה שלי.

כאשר אמל ילדה בת בחודש מאי בשנה שעברה, נסענו כולנו יחד לבקר אותה בביתה. היו אצלה גם שכנות וגם קרובות משפחה. מיד כשהתיישבתי בכיסא היא הניחה בידי את התינוקת שנולדה רק ימים מספר לפני-כן. הייתי מאושרת להחזיק בה

כפר-קרע: הַכְרוּת עם אמנה, עאישה ואסמךן בכפר-קרע, בפעם הראשונה הגעתי עם הנשים לרמה של מתקדמים. כלומר, כמה מהן רכשו מיומנות ויכולת-קליעה בסנסנים (הענפים הנושאים את פרי עץ התמר), והצליחו להתגבר על משבר המעבר מחומר מעובד לחומר טבעי שיש לעבד אותו. היו נשים מוכשרות שנשרו מהקורס, לא מחוסר יכולת אלא עקב אילוף כלכלי, כי הצטרכו לצאת ולעבוד בחקלאות.

שלוש נשים התמידו והתפתחו במיוחד: אמנה לכיוון האומנות, עאישה לכיוון היצרנות ואסמךן לכיוון ההוראה. לא אחת ביקרתי בבתייהן והן ארחו אותי בחום רב ובנדיבות.

לעאישה, שמבוגרת ממני במעט, כבר יש 11 נכדים. הגם שאיננה בעלת השכלה יסודית, היא אינטליגנטית מאוד, השתלטה על טכניקות-קליעה מסובכות ופיתחה מיומנות גבוהה. היא עבדה מתוך צורך בהכנסה נוספת, כדי לעזור במימון החתונה של אחד מבניה.

אסמךן, צעירה יחסית, אז אימא לשני ילדים קטנים והיום כבר אימא לשלושה, הייתה התלמידה בעלת התפיסה הטובה ביותר שאי-פעם פגשתי, גם בהשוואה לתלמידים אחרים שלימדתי בעבר. אסמךן קיבלה עליה ללמד תלמידות חדשות. קורס מתחילות אחד נפתח בהדרכתה בכפר-קרע ועוד קורס באום-אל-פחם. לצערי, לא נתנו קורסי המשך ללימוד הקליעה בסנסנים, כיוון שבד-בבד התחלתי ללמד בכפר-מנדא וממרחק, קשה היה לי להוסיף ולתמוך בפעילות מן הבחינה הארגונית.

על-אף חוסר הקשר השוטף, אסמךן מקפידה להשתתף בהשתלמויות של קולעות ותיקות יהודיות, שנעשות מפעם לפעם עם מנחה שמגיעה מחו"ל. למעשה, היא הצטרפה לברנ'יה של

1. אינסיג'ים - מערבית: הרמוניה, השתלבות

בעמותה אנו קוראים לאווירה הזאת "אינסיג'ים", כלומר הרמוניה, השתלבות.

לא נוצרה אווירה תחרותית כפי שהורגשה מעט בכפר-קרע. הקפדתי להתקדם בקליעה בלי שיווצרו פערים גדולים בין הקולעות. בסוף בוקר של עבודה, בכל פעם, באופן טבעי, כמו במשפחה, מישהי לוקחת אחריות לסידור החדר ומשחררת את האחרות לרוץ לקחת את הילדים הביתה. והרי כולן איכשהו קשורות בקשרי משפחה. תמיד הקפידו לפטור אותי ממשלות מן הסוג הזה.

הרבה אורחים באים לבקר אותנו בכפר-מנדא; אורחים מחו"ל שתומכים כספית בסינדיאנה ומבקרים מכאן, מהארץ. אירועים שכאלה צובעים את הפעילות שלנו בהתנסויות החדשות לנשים. מדי פעם בפעם אנחנו גם יוצאים יחד לביקורים, כמו להשתתפות ב"פסטיבל קולעים" שהיה בבית-לחם הגלילית. בעת האחרונה ארגנו נסיעה, אני ועוד ארבע נשים, לעיירה לקייה המפורסמת בשני הפרויקטים שלה: רקמת-המדבר ואריגת-הנגב.

תחום-הקליעה מדבר מאוד אל הנשים הערביות בכפר. הן אוהבות להתקין בעצמן את הכלים והקישוטים לבית; לתת מתנות, להכין כלים לחתונות וגם לחפש הזדמנויות למכור מפרי-עמלן. התרבות ספוגה באהדה למלאכה.

סוהילה כבר עסקה בקליעת-סלים בטכניקת הליפוף עוד לפני שבה לסדנת-הקליעה. תמיד היא אוהבת ללמוד דברים חדשים ואוהבת ליישם אותם אחר-כך. הסבא של חסנה היה קולע-סלים. הוא רצה ללמד אותה בהיותה ילדה אבל אז היא לא רצתה. כאשר הצטרפה אלינו, לאחר זמן, התחילה לקלוע בטירוף, כאילו היא משחזרת דבר-מה שידעה בעבר.

מספטמבר השנה, חזרנו אל הרעיון המקורי של הקמת "בית-יוצר", כלומר תפעול הסדנה כמו קואופרטיב. העבודה נעשית גם בבית וגם בסדנה; הוותיקות עוזרות למתחילות, וכל אישה ואישה יכולה למצוא את המקום המתאים לה ולכישוריה. המתקדמות יכולות ליצור מגוון סלים בעלי אופי וסגנון אישיים יותר. השיווק נעשה בארץ בתערוכות וגלריות, והנשים תיכנסנה בהדרגה לקבלת אחריות גם לתחום השיווק. בסדנה שכזאת, ההכשרה צועדת יד-ביד עם הייצור.

כדי להתפתח בכיוון הזה, אישרה סינדיאנה פתיחה של קורס חדש לקולעות. והיבה, קולעת מוכשרת במיוחד, יועדה לתפקיד המורה עוד בשלבים המוקדמים של הפעילות שלנו. והיבה ארגנה קבוצת נשים, בסיוע הממונה על סניף כפר-מנדא של מע"ן. בנובמבר 2008 הן יצאו לדרך.

והיבה דואגת לכך שהתלמידות תחפיינה בתור עד שתיגש אליהן. לעומתה, אצלי היה קצת בלגן והן נדחקו סביבי. נכון שעקב כך שמחתי על כינוי החיבה שהעניקו לי – יא רורו, רורו (ריש מתגלגלת); אבל עדיפה הדרך של והיבה.

בצד היותה מסודרת ואחראית מאוד, והיבה מצטיינת בטאץ' אמנותי ויוצרת סלים אטרקטיביים מאוד.

עכשיו, חלק מהזמן אנחנו מלמדות יחד את התלמידות שלה שעברו לשלב הסנסנים. יוצא שיום אחד נפגשות הוותיקות עם המתחילות ונוצר מעין דיאלוג חדש. רעיון הקואופרטיב בסגנון הגילדה הוא לאפשר לשתי רמות של עשייה לדור בכפיפה אחת, כדבר המובנה בסדנה. כך כל אישה ואישה תוכל למצוא את

מקומה האינדיבידואלי. המבנה הזה אינו מעודד תחרות אלא להפך, הוא מעודד חניכה.

לחזור אל אי קטן של שפיות

בצד העבודה השוטפת בסדנה, יש הזדמנויות לחרוג מן השגרה. כאשר אִמְל ילדה בת בחודש מאי בשנה שעברה, נסענו כולנו יחד לבקר אותה בביתה. היו אצלה גם שכנות וגם קרובות משפחה. מיד כשהתיישבתי בכיסא היא הניחה בידי את התינוקת שנולדה רק ימים מספר לפני-כן. הייתי מאושרת להחזיק בה, אבל לא הייתי בטוחה לאורך זמן. חמותה של אִמְל ישבה לידי ונתתי לה את הקטנה. חמותה היא אִמָּה של והיבה, ואני מכירה אותה גם כחמותה של סִמְח; אצלה שהינו בתקופה הראשונה שלנו בכפר-מנדא. שאלתי אותה כמה נכדים יש לה. לרגע התרכזה וחשבה. והיבה עשתה את החשבון בזריזות ואמרה שיש לה עשרים נכדים ונכדות. ישבנו, כל האורחות, במעגל גדול והתכבדנו במשקה מיוחד שנהוג להגיש לאורחות של האישה היולדת - משקה חם מתובל בקינמון. יכולתי להתענג על תחושה אחרת של זמן ועל שיחה ששוזרת מרקם יחסים חם ונינוח. בחביבות הן שיתפו אותי בתכנים של השיחה. בייחוד עואטף, שידועת עברית ודאגה שאהיה בעניינים.

גם סִמְח ילדה בקיץ. הגם שכבר אינה קולעת אִתְנוּ, כי היא עובדת כסייעת בגן של ילדים בעלי צרכים מיוחדים, אנחנו קשורים אליה מאוד, דרך קשרי המשפחה ובזכות העובדה שבעלה הוא אחד הרכזים של סניף מע"ן בכפר-מנדא. אל סִמְח באנו כאשר התינוק היה בן חודשיים. היא הזמינה אותנו לסעוד יחד. והיבה שקדה אִתָּה לתוך הלילה על הכנת הארוחה. מן הדירה הקטנה והצנועה שלה נשקפים הרבה מבתי הכפר, וכך קיבלתי גם הסברים מי גר איפה, מי עם ההורים, עם האחים וכדומה. זהרה היא היחידה הבאה מכוכב (כאוכב-אבו-אל-היג'א) ושמה להיות חלק מן החבורה.

עאישה, הצעירה וגם הרגישה מכולן, מוציאה תחת ידיה עבודות מושלמות. אין היא מספיקה לקלוע הרבה כי היא נאלצת לעבוד במאפיייה בשעות המוקדמות של הבוקר. עאישה מפרגנת לי בכך שהיא אוהבת לומר לי שלא רק לעשות סלים היא לומדת ממני אלא גם הרבה דברים על החיים.

בזמן המלחמה בעזה, היא נקשרה אליי במיוחד. התקופה ההיא הייתה קשה לכולנו. אני הייתי משותקת ממש. הצלחנו איכשהו להמשיך בשגרה אבל לא מעבר לכך. המאורעות היו באוויר, אף שכמעט לא דיברנו עליהם באופן ישיר. הכאב והדאגה ממה שקורה ליוו את כולנו.

באחד הימים באה אִמְל עם התינוקת לבקר אותנו ולקלוע קצת אתנו. פתאום אמרה לי "דיעפתי", כלומר רזית/ נחלשת. אמרתי לה שזה בגלל המצב.

כך מצאתי את עצמי נוסעת לכפר-מנדא כדי למצוא אי קטן של שפיות בתוך ים ההתלהמות שמסביב. ❦

רונית פן בעלת תעודת-הוראה באמנות מטעם מכללת "אורנים"; לומדת אנתרופוסופיה משנת 1990. עוסקת בקליעה משנת 1996 ומנהלת את פרויקט קליעת-הסלים בסינדיאנת-הגליל משנת 2005.